

MASARYKOVA UNIVERZITA Příloha
Č.j./E.č.: MU/20138/2011/Pd/F
Datum/čas 14-03-2011 /.....
Počet listů dokumentu:5.....
Počet příl. a listů/sv.: /
Počet a druh nelist. příloh: /

Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita

Fakulta Pedagogická fakulta MU

Habilitační obor Pedagogika

Uchazeč PhDr. Mgr. Tomáš ČECH, Ph.D.

Pracoviště Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity

Habilitační práce Mobbing jako negativní fenomén v prostředí základních škol

Oponent prof. PhDr. Peter ONDREJKOVIČ, DrSc.

Pracoviště Filozofická fakulta UKF v Nitře

Text posudku (rozsah dle zvážení oponenta)

PhDr. Tomáš, Čech, PhD. predložil pozoruhodnú a rozsiahlu prácu, ktorá značne komplexne mapuje najnaliehavejšie problémy mobbingu ako súčasti spoločensky nežiaducich javov mládeže v škole. Autor habilitačnej práce je jedným z predstaviteľov mladšej strednej generácie českých pedagógov, ktorí sa celoživotne venujú problematike voľnočasových aktivít a mimoškolskej výchove.

Predložená práca (habilitačný spis) spis je vyústením dlhoročného pôsobenia na Pedagogickej fakulte MU v Brne, ktoré je spojené okrem pedagogickej činnosti s empirickým poznávaním školskej mládeže i s teoretickým štúdiom jej problémov. V 5. rozsiahlych kapitolách, v závere, zozname literatúry a v početných prílohách Čech postupne skladá obraz mládeže i učiteľov, v ktorom získava čitateľ zasvätený pohľad na mobbing v škole ako druh násilia a jeho prejavy, ale i možnosti riešenia.

Práca začína charakteristikou násilia ako prejavu medziľudskej interakcie. Je napísaná prehľadne a s dobrou znalosťou literatúry, čo možno vzťahovať na celú relatívne rozsiahlu prvú kapitolu. K tomu, ako chápe Čech násilie nemožno mať vážnejšie výhrady, iba niekoľko pripomienok: K charakteristike násilia ako prejavu sily voči prekonaniu odporu (podľa Karikovej) možno mať pripomienku, že za násilie možno považovať aj prejav sily, ktorá nie vždy musí narážať na odpor a odpor prekonávať. Aj v tom prípade (napr. agresora, násilníka, mobbera a pod.), keď sa s odporom nestretáva, hovoríme o násilí. Príkladov máme nemálo v histórii (pacifizmus) i každodennom živote. Napokon jestvuje aj osobitná filozofia neprotivenia sa násiliu (Jej vyznávačom bol napr. L. N. Tolstoj). Ako pripomienku treba uviesť aj citovanie Patruska, významného českého sociológa, podľa Karikovej. V práci, ktorá má ambície ako vedecké dielo nie je vhodná citácia „z druhej ruky“. Tu platí stará zásada „ad fontés“ s nevyhnutnosťou vyhľadať si pôvodné Petruskovo dielo. K istej nepozornosti autora patrí aj absencia Jandourkovej práce viackrát citovanej na str. 17, ktorá nie je uvedená v zozname literatúry. Autorovo konštatovanie na s. 21, že členenie a typológiu agresie (podľa Čermáka) možno považovať za dostatočné, je príliš stručné, až lakonické, bez uvádzania argumentov. Prílišnú stručnosť možno vytknúť aj časti 1.3 (*Viktimizace...*), nakoľko tvorí jednu z podstatných črt mobbingu. Uvedené pripomienky však nemajú podstatnejší ráz a neovplyvnili kvalitu spisu.

V druhej kapitole nazvanej *Fenomén mobbingu a bossingu jako forma násilí na pracovišti* sa venuje autor na náležitej odbornej úrovni prehľadu literatúry. Pozitívne možno hodnotiť i zaradenie prehľadnej tabuľky, ktorá na s. 40 a 41 uvádza významy pojmov súvisiacich s mobbingom u rôznych autorov. S podobnou komparáciou sme sa ešte nestretli

a predstavuje významný prínos Čechovej práce. Škoda, že z okruhu pozornosti autora vypadol Nór Dan Olweus, (Olweus, D., 1997: Gewalt in der Schule. Bern, Göttingen, Toronto, Seattle, Hans Huber. ISBN 3-458-82786-5), ktorý patrí k najvýznamnejším autorom z hľadiska mobbingu v škole a ktorý patrí k často citovaným autorom tak v sociálnej psychológii, sociológii ako aj v sociálnej pedagogike u nás i v zahraničí.

K Leymanovmu zoznamu terorizovania iba malá poznámka: nakoľko predmetom jeho pozornosti je psychologické terorizovanie, absentuje u neho fyzické násilie, ktoré, žiaľ, nie je zriedkavým prípadom na našich školách. V tomto smere autor odviezol istú nadprácu, keď sa venoval i takým otázkam foriem bossingu na pracovisku, ktoré sú typické skôr na iných ako školských pracoviskách. Na druhej strane je však záslužné, že sa autor rozhodol venovať svoju pozornosť i príkorm, ktorých sa neraz dopúšťajú riaditelia škôl a ich zástupcovia na základných školách. Pozoruhodný je i prehľad výskumu mobbingu v 13-tich štátoch Európy.

Jedna z kľúčových kapitol habilitačnej práce Tomáša Čecha je 3. kapitola *Mobbing v prostredí základných škôl*. Autor si kladie otázku, či sa s mobbingom v uvádzaných podobách možno stretávať v českých školách a v akej miere. K odpovediam na uvedené otázky slúžil kvantitatívny aj kvalitatívny výskum, ktorý uskutočnil autor na 140 základných školách náhodným výberom, pri dodržaní požiadavky, aby z každého kraja ako územnosprávneho celku bolo zastúpených 10 škôl. I keď k uvedenému postupu možno mať pripomienky (rovnaký výber 10 škôl nezodpovedá rozdielnemu počtu základných škôl v krajoch, ani rozdielnej vekovej štruktúre), autor odviezol veľký rozsah výskumnej i organizátorskej práce, ktorá si zaslúži náležitého uznania. Preukázal predovšetkým svoju metodologickú kompetenciu v príprave hypotéz, realizácii zberu a spracovania dát, ako aj ich interpretácii. To možno konštatovať i o spracovaní 1135 dotazníkov a 4393 návštevníkov webovej stránky, vytvorenej za účelom empirického výskumu. Na str. 87 autor tvrdí, že disproporcie zastúpenia respondentov (zrejme podľa krajov) v jeho výskume nie sú významné. Pri obhajobe by mal autor vysvetliť, o čo opiera toto svoje tvrdenie, keď testovanie významnosti rozdielov vyznieva ako štatisticky signifikantné. Otvoriť treba i otázku reliability nameraných početností. Najvhodnejším riešením by bol opakovaný výskum. Možno iba odporúčať, aby sa autor na opakovaný výskum podujal.

Pozitívne možno hodnotiť časť výskumu, ktorú autor skromne nazval deskriptívnou, ktorá ale prevyšuje deskripciu zistených skutočností a je spojená s odhaľovaním ich vzájomných súvislostí ba i podmienenosti. Rovnako pozitívne možno hodnotiť i testovanie veľkého počtu stanovených hypotéz (14), pri ktorom použil autor χ^2 test. Text je doplnený prehľadnými grafmi, ktoré vhodne prispievajú k názornosti uskutočneného zisťovania. Škoda, že v prípade veku, funkcie, dĺžky praxe a ďalších zisťovaných skutočností autor neuskutočnil výpočet tesnosti ich závislostí, napr. výpočtom koeficientu kontingencie (C_{norm}).

Termín *povedomí* pripúšťa rôzny výklad. Tento termín je použiteľný jednak vo význame ľudského vedomia, ale aj uvedomovania si niečoho, súčasne aj ako sociologická kategória (kolektívny jav, napr. národné povedomie), ba stretávame sa i s významom povedomia ako stupňom sebavedomia. Bolo by vhodné text doplniť o výklad povedomia ako explikovaný t.j. spresnený pojem. V texte splyva *povedomí* s uvedomovaním si (*nedostatečné povedomí* s. 183) s nedostatočnou informovanosťou (učiteľov o mobbingu a bossingu).

Kvantifikácia mnohých javov, spojených s mobbingom, ale najmä bossingom znamenajú neoddiskutovateľne prínos a rozšírenie poznania a tvoria základ pre kauzálnu analýzu ako pokračovanie vo výskume. Treba iba dúfať, že autor bude v riešení témy pokračovať.

Jedným z najkomplikovanejších metodologických problémov je komplementarita kvalitatívneho a kvantitatívneho výskumu. Oba prístupy k sociálnej realite, kvalitatívny i kvantitatívny majú svojich fundamentalistických zástancov, ktorí spravidla spochybňujú možnosť vzájomného prepojenia a komplementarity. V súčasnosti sa takéto prepojenie

pokladá za epistemologický prínos, rozširujúci a prehľbujúci naše poznanie. Autor tento problém rieši konštrukciou dvoch samostatných výskumov, ktoré sú spojené spoločnou témou. Priorita spočíva v kvantitatívnom prístupe, ktorý dopĺňa zistenia pomocou kvalitatívnych metód. Takýto postup možno pokladať za vhodný, obohacujúci kvantitatívne dáta o významnú subjektívnu stránku mobbingu.

Autor zvolil metódu zakotvanej teórie (grounded-theory), v ktorej svoju teóriu induktívne odvodzuje zo skúmania mobbingu ako javu. To znamená, že svoju teóriu odhaľuje, súčasne vytvára a dočasne overuje systematickým zhromažďovaním a analyzovaním údajov o skúmanom fenoméne. Postupuje tromi typmi kódovania (otvoreným, axiálnym a selektívnym), aby sa nakoniec pokúsil o ucelenú interpretáciu rozhovorov, konštatoval existenciu 11 spôsobov šikanovania, ktoré podrobnejšie rozvádza. Významné je konštatovanie, podľa ktorého najväčšie príčiny šikany vidí autor v narcizme, arogancii a panovačnosti agresorov, ako i v pocitoch ohrozenia z konkurencie. Autor konštatuje zo strany obetí aj strach o prácu zo strany väčšiny učiteľov. Kapitola 4.6 predstavuje obohatenie a konkretizáciu poznávania situácie základných škôl.

V kapitole 5. *Obrana a prevencia mobbingu* zhromaždil autor poznatky ako riešia problematiku prevencie mobbingu vo vybraných krajinách Európy. Prirodzene, najväčšiu pozornosť venuje ČR, aby pristúpil k formulácii úloh, ktoré by viedli k riešeniu mobbingu na úrovni štátu a škôl.

V Závere, ktorý mohol byť rozsiahlejší, autor sumarizuje zistené poznatky z výskumu, kde o. i. uvádza, že sa jedná o tisíce pedagógov, ktorí sú pravidelne zaťažovaní psychickými atakmi zo strany kolegov i nadriadených, neradi chodia do práce a stupňujú sa ich problémy psychického, somatického a sociálneho rázu.

Súčasťou práce je rozsiahly prehľad používanej literatúry, niektoré tituly v prehľade však chýbajú, zrejme z nepozornosti autora (Jandourek) a niekedy z neinformovanosti (Olweus). Celkove možno konštatovať výbornú orientáciu autora v literatúre, tak v domácej, ako aj v zahraničnej.

Autor veľmi správne pripojil k práci početné prílohy, ktoré umožňujú lepšiu orientáciu čitateľa v obsahu a postupe výskumu. Súčasne svedčia o náročnosti autorových postupoch, ako i o zručnosti v prepisovaní rozhovorov, ktoré tvorili jadro kvalitatívneho výskumu. Do prílohy zaradil autor zrejme kvôli porovnaniu i zákonné normy vzťahujúce sa k mobbingu platné na území SR.

PhDr. Tomáš Čech, PhD. plne preukázal vo svojej práci metodologickú kompetenciu, dôkladnú znalosť problematiky mobbingu a bossingu, ako literatúry, schopnosť vedeckej imaginácie i práce s textom, dovedenú do pozoruhodných záverov, obohacujúcich súčasné poznanie.

Záver

PhDr. Tomáš Čech, PhD. predložil pozoruhodné dielo, s významným pokusom o komplementaritu kvalitatívnych a kvantitatívnych metód výskumu, s čím sa v súčasnom období nestretávame často. Autorovi sa v práci podarilo vytvoriť veľmi hodnoverný a zasvätený obraz o mobbingu ako významnom negatívnom jave v prostredí základných škôl. Podarilo sa mu analyticky preniknúť nielen do deskripcie existujúcich problémov, ale i do ich štruktúry a vzájomných väzieb. Predložená práca je na adekvátnej profesionálnej úrovni, svedčí o vysokej erudovanosti svojho autora, ktorý súčasne vyniká i potrebnými zručnosťami a metodologickými poznatkami, ktoré umožňujú realizovať plnohodnotné empirické výskumy. Predložené dielo Tomáša Čecha je nesporne obohatením poznania a znamená i cenný prínos pre pedagogiku, ktorá potrebuje využívať poznatky hraničných a príbuzných sociálnych vied, ku ktorým patrí i Čechova práca, nachádzajúca sa na pomedzí sociálnej pedagogiky, sociológie výchovy, ako i sociálnej a pedagogickej psychológie.

Vzhľadom na uvedené odporúčam **priznať PhDr. Tomášovi Čechovi PhD. vedeckopedagogickú hodnosť docent v odbore pedagogických vied.**
Predloženú prácu odporúčam po úpravách publikovať.

Dotazy oponenta k obhajobe habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta)

- 1.Ktoré z navrhovaných opatrení na riešenie mobbingu v prostredí základných škôl pokladá autor za najvýznamnejšie**
- 2.Ako by autor vymedzil del'bu kompetencií sociálnej pedagogiky, sociálnej práce, sociálnej psychológie a sociológie výchovy na výskume a vedeckej reflexii mobbingu**

Závěr

Habilitační práce Tomáše Čecha „Mobbing jako negativní fenomén v prostředí základních škol“ **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Pedagogika.

Bratislave, dne 7. 3. 2011

Prof. PhDr. Peter Ondrejko, DrSc.
Katedra sociológie Filozofickej fakulty
Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre